

Τασούλα Μ. Μαρκομιχελάκη, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Ο Κρητικός Πόλεμος* του Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλή)

Ο *Κρητικός Πόλεμος* είναι το εκτενέστερο έργο της [κρητικής λογοτεχνίας](#). Αποτελείται από περίπου 12.000 [δεκαπεντασύλλαβους στίχους](#), με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, και πρόκειται για ένα χρονικό της κατάκτησης της Κρήτης από τους Τούρκους, δηλαδή του εικοσιπενταετούς πολέμου που ξεκίνησε με την άλωση των Χανίων (1645), συνεχίστηκε με την κατάκτηση του υπόλοιπου νησιού και ολοκληρώθηκε με την παράδοση του Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο) μετά από πολιορκία είκοσι ενός ετών (1669). Πρόκειται δε για ένα από τα πέντε σωζόμενα κείμενα της ελληνικής γραμματείας που έχουν εμπνευστεί από τα γεγονότα του Κρητικού Πολέμου και είναι όλα έμμετρα.

Ο ποιητής αρχίζει την εξιστόρησή του από ένα επεισόδιο που έγινε μακριά από το νησί, αλλά στάθηκε η αφορμή για να κινηθεί ο τουρκικός στόλος προς τα Χανιά, και κατόπιν παρακολουθεί τα γεγονότα με τη χρονική τους σειρά, αφηγούμενος πρώτα την κατάληψη της δυτικής Κρήτης. Ξεχωριστή αναφορά κάνει στην άλωση της ιδιαίτερης πατρίδας του, του Ρεθύμνου, σε ένα τμήμα του έργου με αυτοτελή χαρακτήρα, που εικάζεται ότι γράφτηκε νωρίτερα από το υπόλοιπο έργο.

Η μεγάλη προσφορά του έργου αυτού του Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλή στα νεοελληνικά γράμματα μπορεί να συνοψιστεί στο συμπέρασμα του πιο πρόσφατου εκδότη του, Στυλιανού Αλεξίου, ότι «Η Κρητική Λογοτεχνία, με τον Τζάνε, περνά από τα γραμματολογικά είδη του θεάτρου και του ερωτικού μυθιστορήματος στο ρεαλιστικό είδος του πολεμικού χρονικού: μια τρομακτική πραγματικότητα καταξιώνεται με την ποίηση» (Αλεξίου 2008, 17). Πράγματι, το ρεαλιστικό στοιχείο του έργου αναδεικνύεται με τα ονόματα (τόπων, ανθρώπων, λαών), τους πολυποίκιλους στρατιωτικούς όρους (για καράβια, όπλα, στρατιωτικούς βαθμούς και αξιώματα) και κυρίως, βέβαια, στα αφηγούμενα γεγονότα: τόσο σε όσα συνέβησαν μέσα στην Κρήτη όσο και στα γεγονότα του πολέμου εκτός Κρήτης, π.χ., ναυμαχίες

και άλλες εχθροπραξίες στα νησιά του Αιγαίου, αλλά και σε φυσικά φαινόμενα, όπως η έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης τον Σεπτέμβριο του 1650, που δημιούργησε επικίνδυνο παλιρροϊκό κύμα το οποίο έφτασε ως το λιμάνι του Χάνδακα.

Ωστόσο, δεν πρέπει να δοθεί η εντύπωση ότι πρόκειται για ένα στεγνό πολεμικό χρονικό, χωρίς λογοτεχνικές αξιώσεις. Ο ποιητής του μπορεί να μην φτάνει στο ύψος των μειζόνων Χορτάτη και Κορνάρου και συχνά η αφήγησή του να γίνεται κουραστική, αλλά έχει και πρωτότυπες εμπνεύσεις, με τις οποίες σπάει το μονοπώλιο του ρεαλιστικού στοιχείου που είδαμε παραπάνω: συναρπαστικές εικόνες όπως οι θαλασσογραφίες του, εκτενείς παρομοιώσεις του τύπου που συναντούμε στα ομηρικά έπη και στον [Ερωτόκριτο](#), αλλά κυρίως οι προσωποποιήσεις των πόλεων του Ρεθύμνου και του Κάστρου-Χάνδακα, που η πρώτη διαλέγεται με το ποιητικό υποκείμενο και η δεύτερη εκφωνεί είκοσι μονολόγους συνολικής έκτασης χιλίων περίπου στίχων, είναι τα σημεία όπου ο ποιητής φανερώνει καλύτερα τις λογοτεχνικές του φιλοδοξίες και τις οφειλές του στο κρητικό θέατρο.

Ο Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής έζησε περίπου στο διάστημα μεταξύ 1620 και 1685 και ανήκε σε οικογένεια βενετικής καταγωγής που ήταν ορθόδοξη ως προς το δόγμα. Πατρίδα του ήταν το Ρέθυμνο, στο οποίο επιφυλάσσει μέσα στο έργο του την ιδιαίτερη μεταχείριση που είδαμε, να το προσωποποιεί και να διαλέγεται μαζί του εκτενώς. Δεν φαίνεται (ίσως λόγω του νεαρού τότε της ηλικίας του) να στρατεύθηκε στη διάρκεια του Κρητικού Πολέμου – ήταν όμως αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων του Ρεθύμνου. Από εκεί μεταφέρθηκε μαζί με άλλους πρόσφυγες στην Κέρκυρα, όπου πρέπει να ζούσε μαζί με τον αδελφό του, γνωστό αγιογράφο Εμμανουήλ. Όταν ο Εμμανουήλ εγκαταστάθηκε στη Βενετία το 1655, τον ακολούθησε εκεί και ο Μαρίνος.

Η συγγραφή του έργου τοποθετείται ανάμεσα στα 1669/1670 και 1677 και ο ποιητής έχει βασιστεί σε διάφορες πηγές: για τα γεγονότα των Χανίων στο ομότιτλο

χρονικό του κεφαλλονίτη ιερομόναχου Ακάκιου-Ανθιμου Διακρούση,¹ για τα γεγονότα του Ρεθύμνου στην προσωπική του μαρτυρία και για την πολιορκία του Χάνδακα στις μαρτυρίες κατοίκων της πόλης, που ο Μπουνιαλής γνώρισε αργότερα ως πρόσφυγες στη Βενετία. Άλλωστε, ο *Κρητικός Πόλεμος* του Μπουνιαλή εκδόθηκε πρώτη φορά στην πόλη αυτή το 1681. Άλλα έργα του είναι ο *Διάλογος Ψυχής και Νεκρού* ή, όπως αλλιώς αναφέρεται στη βιβλιογραφία, *Κατάνυξις Ωφέλιμος*, ποίημα με έντονο μεταφυσικό χαρακτήρα (γνωστό στην Κρήτη ως *Φυλλάδα της Ψυχής*), του 1684, και η *Φιλονικ(ε)ία Χάνδακος και Ρεθέμνου*,² στο οποίο προσωποποιεί τις ίδιες δύο πόλεις που προσωποποίησε και στον *Κρητικό Πόλεμο*, παρουσιάζοντάς τες να διαλέγονται ανταγωνιζόμενες για το ποια έχει προσφέρει στον κόσμο πιο ένδοξα τέκνα.

Ο *Κρητικός Πόλεμος* του Μπουνιαλή δεν είχε στη μεταγενέστερη λογοτεχνία την απήχηση που είχαν τα έργα του κρητικού θεάτρου και ο *Ερωτόκριτος*, παρόλο που γνώρισε και δεύτερη βενετική έκδοση το 1710. Ίσως μόνο στα Επτάνησα να μην είχε λησμονηθεί το έργο, καθώς υπάρχουν ενδείξεις ότι μπορεί να το γνώριζε ο Σολωμός (Αλεξίου & Αποσκίτη 1995, 113).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αλεξίου & Αποσκίτη 1995

Στυλιανός Αλεξίου & Μάρθα Αποσκίτη (επιμ.), *Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλή του Ρεθυμναίου, Ο Κρητικός Πόλεμος (1645-1669)*, Στιγμή, Αθήνα 1995.

¹ Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1667, δηλαδή δύο χρόνια πριν από το τέλος της βενετοτουρκικής σύγκρουσης, και για δεύτερη φορά το 1679, δέκα χρόνια μετά το πέρας του πολέμου. Οι μεγαλύτερες λογοτεχνικές αξιώσεις και ο περισσότερο ολοκληρωμένος χαρακτήρας του έργου του Μπουνιαλή οπωσδήποτε συνέβαλαν στον παραγκωνισμό του ποιήματος του Διακρούση, ωστόσο και τα δύο έργα εκδόθηκαν από κοινού στη σύγχρονη εποχή από τον Ξηρουχάκη το 1908 (βλ. και βιβλιογραφία).

² Το σύντομο αυτό στιχούργημα, στη βενετική έκδοση του *Κρητικού Πολέμου* ενσωματώνεται στο τέλος του ιστορικού έργου.

Αλεξίου 2008

Στυλιανός Αλεξίου, «Ο Κρητικός Πόλεμος του Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλή ως λογοτέχνημα», *Ο Κρητικός Πόλεμος. Από την ιστορία στη λογοτεχνία*, επιμ. Στέφανος Κακλαμάνης, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο 2008, σ. 13-20.